

Ljubomir Erić in sodelavci: Psihodinamična psihiatrija. IV. del: Motnje osebnosti

Ljubljana: Hermes IPAL, 2012, 491 str.

Knjigo je uredil, večinoma tudi napisal dr. Ljubomir Erić, profesor psihiatrije v Beogradu. Njegov slovenski prijatelj psihoanalitik Matjaž Regovec je poskrbel za prevod in izdajo IV. knjige.

IV. knjigo, ki jo je uredil Ljubomir Erić, z naslovom »Motnje osebnosti« jemljem v roke s posebno vznemirjenostjo. Motenim osebnostim sem posvetil velik del življenja, prebrskal na desetine knjig in prebral na stotine člankov, pa tudi sam sem se oglašal z lastnimi razmišljanji in raziskovanji. Pot me je ob tem pripeljala tudi do beograjskih kolegov Dragana Švrakića, Milana Ignjatovića in prijetno delovno do Nataše Caran. Od teh sem v knjigi srečal Švrakića, ki je doma in v ZDA priznan znanstvenik, ki se oglašja s predgovorom: *Motnje osebnosti. Zdajšnje stanje in predlogi za prihodnost.*

Takšni predlogi niso samo dragoceni, za proučevanje motenih osebnosti so nujni. Nobenega področja v ožji psihiatrični in mnogih pridruženih strokah ni, kjer bi bilo toliko spornosti in razhajanj v klasifikacijah in pri njihovih opisih, da ne govorim o obravnavi (tretmaju) in morebitnem zdravljenju. Na splošno v psihiatriji (po nepotrebnem?) narašča število opisov motenj in diagnoz. Sam sem leta 1970 ob pisanju doktorske disertacije, ki je nastajala iz proučevanja motenih osebnosti, naštel kar 60 klasifikacij in več kot 200 različnih opisov abnormnosti na tem področju. V DSM IV so 1994. leta prišli do 297 psihiatrično pomembnih motenj in 800 diagnoz. Tako se v tem okviru povečuje število opisov motenih osebnosti. V vsakodnevni terapevtski stiski smo se strnili ob obeh priznanih klasifikacijah, mednarodni (MKB-10) in diagnostično statističnem priročniku ameriškega psihiatričnega združenja (DSM IV TR in DSM V), vendar se nadaljnjim proučevanjem ni mogoče odreči.

To velja tudi za kriminologijo. Motene osebe, ki jih ameriška klasifikacija označuje kot antisocialne, naša praksa pa (po MKB 10) kot disocialne, so pogosto med storilci kaznivih dejanj, mnogokrat najhujšimi. Iz širokega kroga motenih oseb obremenjujejo kazenskopravno področje tudi mejno motene osebnosti in tiste s patološkim narcisizmom, zaradi vpletanja v gospodarske in finančne zadeve večkrat tudi ciklotimne, pri prebojih družbeno nevarnega in/ali kaznivega ravnanja pa ne izključujemo shizoidnih/shizotipskih oseb. Paranoidne osebe že same po sebi predstavljajo hudo družbeno breme, v razvoju osebnosti pa se lahko blodnjavost prevesi v preboj z naj-

hujšimi posledicami za posameznika in družbo. Kriminolog upira pogled v družbo s svojo sociološko naravnanoostjo. Ta je prepletena z deviantnimi osebami. Čeprav jih je v absolutnih številkah navidezno malo, se posameznik z disocialnimi značilnostmi prebije do pomembnejših mest odločanja v politiki, gospodarstvu, zdravstvu, kulturi in še kje. Pridobi si podporo širokega kroga tistih, ki se jim je zaradi podobne osebnostne odzivnosti uspelo indoktrinirati. Paranoidnost, konverzivnost (»histeričnost«), obsesivnost in kompulzivnost se kot lastnosti posameznikov dovolj odločujoče vgrajujejo v svoje okolje in pomenijo za ljudi tisto, kar je izrazil Schneider: trpijo sami in zaradi njih trpijo drugi.¹

Erić se v obsežnem poglavju »Splošno o motnjah osebnosti« obrača tudi k Švrakiću in njegovemu sodelavcu Cloningerju, zato bom razpravljanje o kategorialnem in dimenzionalnem pristopu k motenim osebnostim smiselno vključil v Erićevo pripoved. Ta se najprej ustavi pri poskusu, da bi opredelil osebnost. Še vedno odmeva definicija Allporta (1897–1967), da je »osebnost dinamična organizacija tistih psihofizičnih sistemov v posamezniku, ki določajo načine njegovega prilagajanja okolju«. V psihologiji osebnosti sta v središču osebnostna poteza in njena struktura. Iz tega nastaja definicija: motnje (motenosti) osebnosti so stalni vzorci nefleksibilnega in neprilagojenega mišljenja, občutenja in delovanja, ki povzročajo precejšnje subjektivno trpljenje in/ali škodo pri družbenem in/ali poklicnem delovanju.

Na sprehodu skozi zgodovino se srečamo z množico znamenitih imen. Če odmislimo nekatere začetnike, se ustavimo pri Kochu (1841–1908), ki je te motenosti opisal kot »psihopatske manjvrednosti«. Kmalu so spoznali, da je mogoče med te osebnosti uvrstiti tudi tiste, ki utegnejo biti v svojem ravnanju celo »večvredni«. To je spobudilo Schneiderja (1887–1967), da je diagnozo »osvobodil« kateregakoli prilastka in je govoril le o »psihopatski osebnosti«. Tudi Erić se v definiciji

¹ V slovenščini obstaja možnost, da razlikujemo med motnjo in *motenostjo*. Prva je kar splošna, vsakdo ima kakšno motnjo, za katero ve le sam, ali pa jo prakticira s sporazumnim partnerjem. Motenost nasprotno pomeni kategorialno opredelitev celotne osebnosti, z določljivo razlik od drugih. V knjigi in v prevodu se marsikdaj zatečejo prav k motenosti (recimo tudi Praper v uvodu), ker so motnje splošno prisotne pri vseh osebah psihopatološkega kroga in za razumevanje konkretnih osebnosti njihova uporaba ne zado- stuje. Uporabljal bom izraz motenost.

zadržuje pri subjektivem trpljenju in škodi drugim v njegovem družbenem ali poklicnem delovanju. Težave v prepoznavnosti motenih oseb se je zavedal Clecley (1903–1984), ki je v svoji knjigi *Maske zdravja* poudaril, da je tisto, kar se pri teh osebah navzven zdi normalno, zgolj fasada.

V razširjenosti pojava naštevamo več različnih števil. Če stvari poenostavimo, a vendarle predstavimo: »Med splošno populacijo več kot ena od desetih odraslih trpi za motnjo osebnosti.«

Veljavnih klasifikacij ne bi predstavljal, saj bo v nadaljevanju govora o posameznih motenih osebnostih (po kategorialnem načinu). Uporabljiva je njihova delitev po razdelkih, in sicer v A, B in C (angl. *clusters of personality disorders*). Skupino A so poimenovali tudi *ekscentrike*: paranoidna, shizoidna, shizotipska, (ciklotimna). Skupino B ali *dramatike* sestavljajo: antisocialna, mejna, histrionična, narcisistična. V skupini C z nazivom *bojazljivci* srečamo: izogibajoče, odvisnostne in obsesivno-kompulzivne. Motene osebnosti ciklotimne vrste klasifikacijsko srečujemo pri motnjah razpoloženja. Pri kriminološkem pogledu na osebnost in njene motenosti jih bomo uvrstili za tistimi iz shizofrenskega spektra.

Pregled etiologije je komaj mogoče spraviti v običajen okvir. Od obdobja klasične psihoanalize sta se s svojimi pogledi pojavila Otto Kernberg s pojmom mejne organizacije osebnosti in narcisistične motnje ter Heinz Kohut s poudarjanjem deficita v strukturi selfa. S »selfom« smo pri zapleteni, težko prevedljivi (slovenski filozofi uporabljajo zanjo »sebstvo«), še težje razumljivi besedi, ki pomeni celoto kognitivnih in čustvenih značilnosti posameznika, torej več kot vsebuje človekov JAZ. S širitvijo zunanje in notranje podobe pri motenosti nujno zadenemo ob pomanjkljivosti selfa, če ta ni celo nepristni, lažni self.

Pri kognitivnosocialnih teorijah se ustavimo zgolj pri Becku z njegovo razlago, da tvorijo primarno patologijo osebnostne motenosti disfunkcionalna prepričanja, torej tista, ki so v slabem skladju z resničnostjo ali pa so z njo sprta. Nikakor pa ne smemo mimo bioloških razmislekov (Kraepelin in Bleuler), saj ne bi mogli nekaterim osebam upravičeno dodati oznake »oidnosti«, torej podobnosti npr. s shizofrenijo ali ciklofrenijo (če uporabim nekoliko starejši izraz). O podobnosti s psihozo nas še posebej prepričajo neredka stanja očitne psihoze, ko »oidne« osebe za kratek ali daljši čas dekompenzirajo v takšno smer.

Zdaj je že čas, da spet damo besedo Švrakiću, ki je skupaj s Cloningerjem ter sodelavci razvil model motenih oseb, temelječ na nevrobiološki podlagi. V nasprotju s še vedno prevladujočim kategorialnim pristopom se avtorja zavzemata

za dimenzionalni pristop v dvojnem okviru: temperameta in značaja. V vsakem od njiju poiščeta – tudi s pomočjo matematičnih načinov – dimenzije, štiri pri temperamentu in tri pri značaju. Dimenzionalni način razumevanja motenih osebnosti je zanesljivo perspektiven, a ga je dobro prilagoditi klinični praksi in razumevanju zdravnika. Ne kot nasprotje, marveč kot spodbudo za prakso opozarjam na razumljivejše, iz izkustva izvirajoče predstavitve dimenzij katerekoli osebnosti, s posebno veljavo za tiste z motnjami in motenostmi (Kobal, 2006).

Samo omenim naj model evolucijsko socialnega učenja ameriškega psihologa Millona (1928–) ter interpersonalni model Smith Benjaminove (1934–), ki na motene osebe širi interpersonalno teorijo Sullivana.

O kliničnih slikah in diagnozi je mogoče govoriti pri vsaki izmed osebnosti posebej, čeprav se tudi Erić (ne samo Praper v uvodu) zavzema za istočasno (po naše dodatno) diagnozo dinamičnosti. Pri tem se opira na Kerenberga, ki nam je ponudil strukturalni pristop k *mejni organizaciji osebnosti*. Ta ima pri motenih osebnostih splošnejšo veljavo.

Erić na začetku obsežnega poglavja o zdravljenju motenih osebnosti spregovori o *tretmaju* na različnih ravneh, torej o vseh postopkih za celovito obravnavo, pri čemer sta psiho- in farmakoterapija samo njegov del. Uporabljivo se zdi priporočilo Švrakića, da je motnjam temperameta dostopno medikamentozno, značaju pa psihoterapevtsko zdravljenje, vključno s težnjo po spremembi osebnosti. Švrakić hkrati omenja, med drugim tudi mit, da motenj osebnosti ni mogoče učinkovito zdraviti. V tem smislu ni daleč slovenski učbenik psihiatrije (Tomori in Ziherl, 1999), ki omenja splošno mnenje ljudi, da ljudi z osebnostno motnjo ni mogoče zdraviti. Avtor poglavja v tem učbeniku nadaljuje z bolj blago ugotovitvijo, »da je osebnostne motnje težko zdraviti«. Enako stališče ponavlja tudi v novejši »Psihiji« iz leta 2013 (Pregelj et al., 2013).

V razdelku A so tiste motene osebnosti, ki jih opazujemo v okviru shizofrenega spektra.

Za osnovno razumevanje naj velja nedosežni opis Kretschmerja: »*Shizoidni ljudje* imajo naliče in globino ... kaj se skriva v globini za to krinko? Mora prav nič, le čustvena zbledelost, moreče ravnodušje, res hladna brezčutnost. Toda naliče nam ne pove, kaj se skriva v globini.« Več iz globine lahko razkrivamo pri *shizotipskih osebnostih*. Opazujemo njihovo ekscentrično vedenje in oblačenje ter nelagodnost do soljudi, do katerih so nezaupljivi ali imajo do njih nanašalen, vendar ne tipično blodnjav odnos. Najpomembnejše je v njihovi motenosti magično doživljanje prisotnosti nadnaravnih

sil v njihovem neposrednem okolju. Pogosto jim prav starši skozi otroštvo in pozneje oddajajo kontradiktorna, nelogična sporočila, neredko povezana z lastnim doživljanjem magičnega, ki ga srkajo iz obdajajoče kulture. Zanj so še marsikje značilna prepričanja o nenavadnih (npr. živih mrtvecih) in nadnaravnih bitjih ter dogodkih.

Paranoidne osebe so ekspanzivne v prostor. Nosilci motnje so trdno prepričani, da so jim (nekateri) ljudje sovražni. Vsako nasprotujoče ravnanje, pa naj bo še tako nedolžno in običajno, jih zgolj utrjuje v bolestem prepričanju, da imajo prav. Po spoznanjih psihoanalize ni doživljanje resničnega ali bolestrnega sovražstva v okolju nič drugega kot *projekcija* lastne sovražnosti na ožji ali širši krog oseb, ki jih paranoidna oseba fanatično vključuje v svojo pozornost.

Družbeni, tudi ožje kriminološki pomen paranoidnosti je ogromen. Pri družbeni (pre)obremenitvi pričakujemo terapevtski poseg, a smo pri osebah tega razdelka večinoma praznih rok, razen ob morebitnem konstruktivnem sodelovanju pomembnega svojca. Takrat terapija lahko otopi preostro konico motenosti, ki sega v resničnost in njeno doživljanje. Antipsihotično zdravlilo je pri tem pogosto v pomoč.

Na tem mestu kaže spregovoriti o *ciklotimiji*, ki je kot ena od osebnostnih motenosti klasifikacijsko uvrščena med motnje razpoloženja. Pomeni blago in kronično nestabilnost razpoloženja osebnosti, s številnimi obdobji potrtosti, ki se menjajo s stanji razdražljivosti, celo jezavosti ali pretiranega veselja s povečano dejavnostjo in podjetnostjo. Nihanja razpoloženja naj bi bila samostojna, nepovezana z življenjskimi dogodki. Njen družbeni vidik ugotavljamo v naslednji smeri: bolj na obeh so tisti, ki s hipotimom ali vsaj bolj poudarjeno čustveno motenostjo (»hipertimnostjo«) vstopajo v družbeni prostor in se ob zmanjšani odgovornosti s pomočjo finančnih spekulacij sodobnega sistema želijo okoristiti na škodo številnih ljudi, ki se znajdejo v njihovi podjetnosti. Taki in podobni razlogi lahko privedejo posameznika k terapevtu ali, kar je huje, v oceno sodnega izvedenca psihiatrije.

Razdelek B (angl. *cluster B*) začinjamo z *mejno osebnostno motenostjo*, razširjeno tudi s pojmovanjem mejne osebnostne organiziranosti (Kernberg). Gre za najpomembnejšo motenost nasploh, a so jo sorazmerno pozno prepoznali, čeprav v naravi večino biološkega dogajanja spremljajo mejne, nepopolne, delne oblike osnovnega pojava. Razprava nikakor ni zaključena in avtorja poglavja (Erič in Đurič) nas seznanita z vrsto pomembnih imen. Pri tem imajo pomisleke nekateri »evropski« psihiatri, ki so prispevali k oblikovanju MKB-10: opisane pojave so uvrstili v *čustveno neuravnovešeno osebnostno motenost* in v tem sklopu je *mejni* (angl. *borderline*) tip le njena podvrsta. Ameriška klasifikacija je nedvoumna: mejna

osebnost je diagnoza *sui generis*. Dovolj prepričljivo in sijajno jo avtorja predstavita v kliničnem opisu konkretnega pacienta. Iz opisa razberemo vse bistvene značilnosti motenosti, od katerih naštevam le: bojazen, da jih bodo ljudje zapustili, impulzivnost, motnje identitete, samomorilno vedenje ali samopoškodovanje, kronično občutenje praznine. Več dinamičnega bi bilo treba povedati o »mejni organizaciji«, ki jo srečamo pri nekaterih motenih osebnostih, če ne kar pri vseh. Psihodinamično in klinično je takšna stanja mogoče zanesljivo prepoznati, vendar nas še čaka pojasnilo, kakšen je odnos nevrobioloških dispozicij in struktur do psihodinamičnega razvoja in iz njega izvedenih motenosti.

Histrionično motnjo osebnosti prepoznamo po bližini neprimerne in žargonske besede: *histerija*. Tej se niti avtorica poglavja (Mirjana Erič) niti drugi niso vselej izognili in ga opustili. Še več: Gabbard deli motnjo na dva tipa: *histerično* in *histrionično*. Prvi tip bi bil bolj zdrav, tudi dober in po izvoru falični, drugi tip bi bil bolj bolan, z motnjami, ki se začenejo že v oralnem obdobju psihoseksualnega razvoja. Priključujem se tistim, ki menijo, da gre samo za različni stopnji istega kontinuuma. Opis histrionične osebnosti vključuje vse tiste značilnosti, ki jih ljudje že od nekdaj pripisujejo osebam te vrste. Nagnjene so k javnemu in bučnemu izražanju čustev, ob ovirah se njihova čustvenost impulzivno prebije v nevšečno vedenje. Svojo zunanost okrepijo z nastopaštvom v vedenju in oblačenju. Njihove erotične in seksualne zveze so površne. Čeprav jih izkazujejo z veliko javne bučnosti, se hitro ohladijo. Avtorica jim upravičeno pripisuje težnjo, da bi živele kot v ameriških filmih: srečen konec ne glede na resne ovire. Trdnejše strukturiranje tudi pomeni, da se bodo v njihovem vedenju le izjemoma pojavljali posamezni somatoformni simptomi. Ti, kot je znano, pomenijo pretvarjanje duševnega v telesno (konverzija). Ker se takim pojavom le ni mogoče izogniti in je pri histrioničnih osebah v celoti mogoče opaziti pomik v telesno, bi bil za te osebe primernejši naziv: *konverzivna osebnost*.

Za *narcisistično motnjo osebnosti* v razdelku B je značilno grandiozno doživljanje pomembnosti in edinstvenosti lastne osebe (Erič). V teoretičnem pogledu sta se na tem polju kosala dva avtorja, Kernberg in Kohut. Prvi je ponudil zapleteno teorijo, slabo dokazano, celo nedokazljivo, vendar z mnogimi koristnimi premisleki. Kohut je dovolj realen in razumljiv kljub tipičnemu dinamičnemu izrazoslovju, ki lahko zakriva racionalno, nevrobiološko opredelitev pojava. Zanj je narcisizem libidinalna investicija selfa (dejansko je to evlucijska investicija), vgrajena v zrelo osebnost vsakega posameznika. Mogoče je postaviti jasno razliko med normalnim in patološkim narcisizmom. Iz patološkega se običajno v vedenju oblikujejo tudi taki vedenjski vzorci, ki vselej pomenijo nevšečnost, izjemoma tudi kriminogenost. Tretmajski poskusi

pa so vselej v nevarnosti, da jih bo oseba odklonila, ker njena posebnost in edistvenost ne bosta dobili priznanja.

Z občutljivostjo se lotevam poglavja o *antisocialni osebnostnosti motenosti*. Z mnogimi stališči avtorja Đurića ne bom soglašal, ali pa bom skušal nekatera dejstva o teh osebnostih razložiti drugače. Avtor zavzeto uporablja »antisocialno osebnost« iz ameriške klasifikacije ter njen opis. Ustrezno ugotovi, da je ne smemo izenačiti z delinkventnim vedenjem, a je medsebojna povezava (zelo) pogosta. Antisocialnost, boljše disocialnost, kot so jo sprejeli v MKB-10, je široko prisotna v populaciji, v vseh porah družbenega sožitja. Ko nastanejo v njem nevarnosti disfunkcionalnega pretresa, si disocialne osebe utrejo pot, tako v gospodarstvu, kulturi, zdravstvu, politiki in drugje, tudi do vodstvenih položajev, ob pomoči večje ali manjše skupine privržencev, ki se identificirajo z zunanjimi oblikami moči in (negativnega) uveljavljenja. Ameriški opis antisocialne osebnosti je enostranski. V vsem vedenju opisovalci vidijo le protidružbeno usmerjenost, ki se res vzpenja od preprostejših ravnanj do najbolj grozljivih in razčlovečenih napadov na posameznike, ali z zaporedjem takšnih napadov. Med serijskimi morilci je zanesljivo mnogo takšnih oseb (Šterk, 2007). »Psihopat« ni izginil iz strokovnega žargona. Še več: avtor po tuji literaturi dopušča obstoj skupine »psihopatov« v zaporih, ki naj bi jih bilo med 25 % in 65 %. Kažejo pomanjkanje obžalovanja, empatije in površne čustvene motnje (Hildebrand, Chow, Williams, Nelson in Wass, 2004).

Vse ugotovitve o sovražnosti teh oseb do družbe (v delinkventni ali družbeno patološki obliki) je mogoče sprejeti brez zadržka. Kaj pa sovražnost do samega sebe? V avtorjevem besedilu srečamo na mnogih mestih podatke o samopoškodbah, poskusih samomora, celo samomora. Delno je mogoče sprejeti trditve, da mnoge osebe te vrste izražajo zavestno (seveda tudi nezavedno – op.) željo, da bi bili ujeti in kaznovani.

Če se en pol disocialnosti pokaže v hudih ravnanjih kot negativnem potrjevanju samega sebe, se drugi pol izraža v zaporedni samokaznovalnosti. Temu pojavu najbolje služi pojem disocialnosti, ki primerno poudarja ambivalentnost teh oseb. Za takšno pojmovanje se je bilo treba potruditi v raziskovanju in v več kot tridesetletnem terapevtskem delu v zaporih ter na oddelku za forenzično in socialno psihiatrijo psihiatrične klinike v Ljubljani (Kobal, 2009: 149–157). Se pa zdi naskok na »psihopata« kar neuspešen: ne le na njegovo vztrajno uporabo v vsakodnevem žargonu, ki jo podpirajo v tiskanih in zvočnih medijih. Tudi za psihoterapevta je bolnik te vrste v načelu nevšečen, saj se v odnosu z njim počuti ogrožen (Đurić). V razdelku o zdravljenju »antisocialnih osebnosti« je avtor kratek. Lasten pristop bi utegnil biti bolj optimističen. V evalvaciji učinkov tretmaja (! torej širše kot sama terapija)

pri 50 delinkventnih disocialnih osebah se je pokazala zakonitost tretjin: prva tretjina uspešna, druga obvladljiva, tretja zares v smislu tistega, kar sporočajo Hildebrand in sodelavci (2004), torej neuspešna. Vselej smo izhajali iz predpostavke, da predstavlja disocialno vedenje nekakšen rigiden oklep okoli osebnosti (Baan), ki ga je treba sistematično in vztrajno luščiti. Pri tem ne morem mimo enakih pogledov nekaterih slovenskih psihiatrov, Dušana Žagarja in obeh pokojnih primarijev Jožeta Felca v Idriji in Marjana Pregla v Ormožu. Tudi v jugoslovanskem prostoru jih je bilo nekaj enako ali podobno mislečih (npr. Miroslav Goreta v Zagrebu).

V razdelku C (angl. *cluster C*) je naziv »anksiozna ali izogibajoča osebnostna motenost« kar primeren za tiste, ki se izogibajo preštevilnim ali celo vsakršnim stikom z drugimi ljudmi. Čustveno razpoloženje je pri tem tesnobno. Izogibanje socialnim stikom je večkrat tako hudo, da nekateri živijo v popolni izolaciji. Vnaprejšnja (anticipirana) tesnoba jim preprečuje stike z drugimi, čeprav si intimno takšne stike želijo. Pogosto nam v kliničnem srečevanju dajejo vtis socialne fobije, ki pa je nevrotična motnja. Čezmerno strukturiranje osebnosti v anksioznost in izogibanje opozarjata na njihovo motenost.

Odvisnostna motnja osebnosti takoj terja semantični premislek. Odvisnost naj bi pridržali za pojave, povezane s psihoaktivnimi snovmi, čeprav je prisotna (po mojem mnenju nepravilna) tendenca, da bi pojem razširili na mnoge pojave patološke navezanosti brez kemične podlage. Ker gre pri tej motenosti »odvisnost« le od ene osebe, ki naj bi v vsem odločala namesto nje, je primernejša beseda *submisivna osebnost* (Millon, 1969), kar bi bilo v prevodu »*podredljiva osebnost*«. Pri tem je oseba še v stalni tesnobi, da ne bi izgubila zanjo pomembnega posameznika. Zaradi tesnobe se tudi obnaša na tipičen način, npr. z besednim iskanjem zagotovitve, da ne bo zapuščena in zavržena.

Obsesivno kompulzivna motenost je najpogostejša motenost med splošno populacijo. Najpogosteje se srečamo s temi osebami v poklicih, kot so sodniki, poklicni vojaki, policisti. Pacient, ki ga v tem poglavju predstavlja Eric, nam pripoveduje o značilnostih svoje osebnosti, ki jih z zanesljivostjo razvrstimo v sicer še obsežnejši seznam možnih osebnostnih karakteristik: zategnjenost, krutost, formalnost, hladnost, distanciranost. Tudi agresija je morda povečana. Obsesivno osebnost bi si lahko – v primeru – predstavljali kot srajco, ki je izobešana na mraz in tako ledeno otrdi.

Redkokatera oseba te vrste je pripravljena za psihoterapijo. Večinoma to niti ni potrebno, ker so trdno vgrajene v okolje, ki jih sprejema (in na tihem sovraži) zaradi njihove delavnosti, odločnosti, brezkompromisnosti in učinkovitega nadzorovanja. Diferencialno diagnostično ne bi smeli zame-

njavati trdno strukturirane obsesivno kompulzivne osebnosti z osebnostnimi potezami te vrste, ki se lahko pojavljajo v vedenju mnogoterih oseb, predvsem pa ne z obsesivno kompulzivno motnjo (nevrozo), ki je zaradi živih in hudih simptomov znatno bolj uničujoča in terapevtsko pogosto komaj dosegljiva.

Poglavje »Psihoanalitični pristop k nemotivirani destruktivnosti v otroštvu« (Rakić Glišić) se bere kot grozljivka. Podobnega mnenja je v uvodu tudi Praper. Ni mogoče zanikati pojavov, ki jih predstavlja avtorica v tem poglavju. Pri nas bi jih uvrstili v primarno disocialnost. So pa v otroštvu sorazmerno redki. Več je psihosomatskih (modrica pri dihanju) in vedenjskih (cepetavica, grizenje nohtov, enureza in enkopreza) pojavov, ki so seveda nespecifični, lahko pa napovedujejo hujšo in bolj strukturirano motnjo (Kobal, 1976: 9–30). Z avtorico je mogoče soglašati glede manj ustreznega termina »vedenjske motnje«, ki smo ga posvojili iz socialnih strok. Termin je okvalitetil Jenkins iz Iowe (ZDA). Še danes stojita v MKB-10 dve skupini: socializirana in nesocializirana vedenjska motenost. V najnovejšem času (2013) slovenske razvojne psihiatrinje uveljavljajo opis motnje kot razdiralno/nasilno vedenje.

Takšni pogledi vodijo do tretmaja in terapije razdiralnosti/nasilnosti (disocialnosti) v otroštvu in mladostništvu. Res je treba »otroku psihopatu«, kot pravi avtorica, trdno zreti v oči, vendar tudi prepoznati »še tako majhen utrip vere in upanja« (Rakić Glišić). Izkazalo se je, da jih je mogoče uspešno vključevati v programe terapevtskih skupnosti in celo v prilagojeno obliko skupinske terapije. V skupinah postopoma uvidevajo, da je brez učinka njihovo negativno samopotrjevanje, skupina pa tudi zaščiti terapevta pred manipulacijami posameznika ali delov skupine. Ker so takšna načela Leopod Bregant, Bazilija Pregelj in drugi, zdaj pa tudi vse razvojne psihiatrinje in psihiatri, prenesli na širši krog terapevtov, bi uporabo nekaterih stališč in opisov avtorice v slovenskih pogojih doživljali kot nazadovanje.

Uvod v IV. knjigo je korektno in z obsežnim znanjem lastnega načina analitične psihoterapije napisal profesor psihologije Praper. Pri tem izhaja iz stališč, ki niso v dobrem skladu z veljavimi klasifikacijami in prakso v psihiatriji. Zanje velja ugotovitev: »... strukturni, dinamični in genetski pogledi psihoanalize (in vseh pridruženih psihoterapij te vrste – op.) niso, ali pa le v omejenem obsegu primerni za preverjanje z znanstvenim empiričnim pristopom ... Koliko so analitične terapije učinkovite in koliko dejansko doprinašajo tretmaju osebnostne motenosti, je vprašanje, ki še čaka na pravi odgovor.« (Derksen, 1995)

Erič s sodelavci ostaja v veljavnih okvirih psihiatrične stroke in njenem razumevanju osebnostne motenosti. Prav to omogoča tudi kriminologom celosten pogled v področje, ki se vključuje v njihov delovni interes in v katerem lahko skupaj z drugimi strokovnjaki pripomorejo k njegovemu obvladovanju.

Miloš F. Kobal

Literatura

1. Derksen, J. (1995). *Personality disorders*. Chicester: Wiley.
2. Hildebrand, R., Chow, H., Williams, C., Nelson, M. in Wass, P. (2004). Feasibility of neuropsychological testing of older adults via videoconference: Implications for assessing the capacity for independent living. *Journal of Telemedicine and Telecare*, 10(3), 130–134.
3. Kobal, M. F. (1976). Vedenjske motnje v otroštvu in adolescenci. *Pedopsihiatrija*, 2, 9–30.
4. Kobal, M. F. (2006). Multidimenzionalni človek: vertikalna soodvisost njegovih dimenzij. *Viceversa*, 50, 9–15.
5. Kobal, M. F. (2009). *Psihopatologija za varnostno in pravno področje*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
6. Millon, T. (1969) *Modern psychopathology: A biosocial approach to maladaptive learning and functioning*. Philadelphia: Saunders.
7. Pregelj, P. et al. (2013). *Psihiatrija*. Ljubljana: Psihiatrična klinika.
8. Šterk, K. (2007). *Serijski morilec, normalen psihopat patološke matere*. Ljubljana: Študentska založba.
9. Tomori, M. in Zihel S. (1999). *Psihiatrija*. Ljubljana: Medicinska fakulteta.

Paul Derry: Inside a police informant's mind

(V mislih policijskega informatorja). Boca Raton, London, New York: CRC Press, 2016, 151 str.

Knjiga *Inside a police informant's mind* je avtobiografija policijskega informatorja kanadske policije, ki je s policijo prvič sodeloval že pred osemnajstim letom starosti. Sodelovanje je potekalo od leta 1988 do 3. oktobra 2000, ko je bil Paul Derry priča umora pri tajni nalogi, v kateri je sodeloval kot član Hells Angelsov in hkrati policijski informator. Po tem, ko so ga aretirali kot osumljenca za umor, ki ga ni storil, se je dogovoril s policijo, da v zameno za informacije o drugih sodelujočih pri umoru dobi zaščito in imuniteto v kazenskem postopku. Zaradi tega je moral skupaj z ožjimi družinskimi člani vstopiti v program za zaščito prič.

V knjigi sta predstavljena pogled policijskega informatorja na kriminalni svet in pogled storilca kaznivih dejanj ter člana organizirane kriminalne skupine na policijsko delo. Za dobro sodelovanje policijskega informatorja s policisti je zelo pomembno zaupanje, poleg tega mora biti informator dobro poučen o policijskem delu, imeti mora komunikacijske sposobnosti, biti mora vztrajen in potrpežljiv, znati mora odreagirati položaju primerno. Priporočljivo je, da dobro pozna organizirane kriminalne skupine, saj si lahko le tako pridobi zaupanje drugih kriminalcev in zna pridobiti prave informacije, ki so v sodni obravnavi uporabne za obsodbo storilcev kaznivih dejanj. Avtobiografija prikazuje, kako trdna oseba mora biti policijski informator. Ne sme se navezati na nikogar, saj s svojim delom pošlje v zapor do konca življenja tudi svoje najboljše prijatelje. Poleg tega mora biti osebno-stno zrel, saj so položaji, v katerih se lahko znajde, zanj zelo obremenjujoči. V knjigi je prikazano avtorjevo podoživljanje prisotnosti pri umoru, vpliv te izkušnje nanj in na njegovo zdravstveno stanje. Opisan je vpliv takšnega dogodka na posameznika, čeprav je močna in zrela oseba, ki se zna soočiti s stresnimi dogodki.

Knjiga predstavi pomen policijskih informatorjev za zbiranje podatkov in dokazov. Brez njih preiskovalcem in kazenskemu pravosodju v marsikaterem primeru ne bi uspelo pridobiti potrebnih dokazov za obsodilno sodbo storilca. V Kanadi je stalna praksa, da policisti osumljencu, ki so ga prijeli po storitvi kaznivega dejanja, ponudijo v zameno za milejšo kazen možnost, da sodeluje z njimi kot informator. Žal je mnogo tovrstnih informatorjev nato ubitih med izvajanjem skrivnih nalog, saj se vsi ne znajdejo v tej vlogi, ne znajo se odzvati v kritičnih trenutkih, zato jih odkrijejo. Kanadske statistike kažejo, da pride do sodne obravnave na podlagi pomoči policijskih informatorjev kar v 85 odstotkov vseh primerov trgovine s prepovedanimi drogami. Mnenje avtorja knjige je,

da je ta odstotek še višji in da predstavlja kar 98 odstotkov. Uporaba informatorjev je v mnogih primerih ključnega pomena za policijo pri preiskovanju kaznivih dejanj.

Kot član organizirane kriminalne skupine, dolgoletni odvisnik od drog, član Hells Angelsov je bil Paul Derry oseba, ki je policiji pridobivala informacije, potrebne za učinkovito preiskovanje kaznivih dejanj. Tudi med prestajanjem zaporne kazni je sodeloval s policijo kot informator in jim pomagal pri odkrivanju storilcev trgovine z drogo, ki so oskrbovali zapornike. Motivi, zakaj se je odločil postati policijski informator, so bili različni. Za informacije je pridobival denarno nagrado, s tem se je lahko maščeval kolegom iz kriminalnih skupin in se znebil tekmecev, hkrati pa je s tovrstnim delom preusmeril pozornost policije s sebe na druge storilce kaznivih dejanj, sam pa je še lažje opravljal kazniva dejanja in služil ogromne vsote denarja. Poleg tega se je tako znebil občutka krivde, s katerim se je srečeval med storitvami kaznivih dejanj.

Čeprav je od svoje zgodnje mladosti opravljal kazniva dejanja, se avtor ves čas navdušuje nad policijskim delom in želi pomagati pri preiskovanju kaznivih dejanj. Po pričanju na sodišču je avtor svoje življenje postavil na kocko. Zaradi velike verjetnosti maščevanja ga je bilo nujno potrebno vključiti v program za zaščito prič. A to je zelo težka prelomnica za osebo, ki se je vse življenje ukvarjala s kaznivimi dejanji. Začeti življenje od začetka in si ne dovoliti ponovno zaiti na stara pota, so le nekatere od začetnih težav, s katerimi se je avtor knjige srečal po tem, ko je stopil v program zaščite prič.

Skozi avtorjevo zgodbo spoznamo, da biti informator ni bilo nikoli lahko. Spoznati ljudi, postati njihov prijatelj in jih nato izdati policiji, je težka naloga, ki ji marsikdo ne bi bil kos. Da se razvije takšen odnos, kot ga je imel on s policistom, ki mu je posredoval informacije iz kriminalnega sveta, traja leta. Odnos mora temeljiti na zaupanju, odprti komunikaciji in razumevanju med informatorjem in policistom. Knjiga bralcu prikaže zapleteno in zahtevno življenje policijskega informatorja.

Predgovor h knjigi je napisal profesor dr. Irwin Cohen s Fakultete za kriminologijo in kazensko pravo na Univerzi v Fraser Valleyu. Predstavi splošni pogled na policijske informatorje in bralcu razloži, kako naj bi sodelovanje med informatorjem in policistom pravno formalno potekalo v praksi. V knjigi je dobro predstavljena vloga policijskega informatorja, da je sodelovanje med informatorjem in policistom prost-

voljno in prikrito, kakšna so tveganja, s katerimi se srečujejo policijski informatorji, ter motivi za to, da se odločijo za sodelovanje s policijo. Poleg tega je avtor skozi svojo življenjsko zgodbo prikazal, kakšen je odnos med informatorjem in policisti ter kdaj lahko uporabijo informacije, ki so pridobljene na tovrsten način. Vsekakor daje knjiga dober vpogled v sodelovanje informatorja s policijo.

V primerjavi s podobnimi knjigami, kot so *Spy: The Inside Story of How the FBI's Robert Hanssen Betrayed America*, avtorja Davida Wisea, in *The Spy Next Door: The Extraordinary Secret Life of Robert Philip Hanssen, the Most Damaging FBI Agent in U. S. History*, avtoric Elaine Shannon in Ann Blackman, ki opisujeta življenje Roberta Philipa Hanssena, FBI agenta, ki je 22 let vohunil za ruski KGB, in avtobiografije *Priceless: How I Went Undercover to Rescue the World's Stolen Treasures* Roberta Wittmana, ki se je kot FBI agent infiltriral v kriminalni svet, da bi rešil čim več ukradenih umetniških del, nam ta knjiga poda pogled storilca kaznivih dejanj na kriminalni svet, na delovanje kriminalnih združb in delo policije. Knjiga je posebna predvsem zaradi tega, ker nam avtor predstavi svoje življenje, življenje poklicnega kriminalca, ki hkrati sodeluje s policijo. Prikaže nam potek vsakdanjika člana organizirane kriminalne skupine, potek priprav na storitve kaznivih dejanj in kako vse to vpliva na posameznikovo zdravje in življenje. Po tem, ko je bil priča umoru in se je s tožilstvom dogovoril o sodelovanju ter pričanju zoper osebe, ki so bile prisotne pri storitvi, mu je to predstavljalo veliko težavo, saj je moral za seboj pustiti življenje kriminalca in vstopiti v svet zaščitene priče. Po desetletjih izvajanja kaznivih dejanj je moral čez noč postati oseba, ki ne krši zakonov. Njegove izkušnje in proučevanje policijskega dela je izkoristil tako, da je začel sodelovati z nevladnimi organizacijami, ki pomagajo žrtvam kaznivih dejanj, in mladostnikom, da ne pridejo navzkriž z zakonom.

Paul Derry je živel življenje poklicnega kriminalca, hkrati pa si je ustvaril kariero policijskega informatorja. Knjiga temelji izključno na osebnih izkušnjah, njegovih opisih interakcij med informatorjem in policijo, motivih informatorjev in izzivih, ki jih informatorji predstavljajo za policijo in kazensko pravosodje. Primerna je za policiste in policijske informatorje, saj dobro pokaže način, kako naj bi to sodelovanje potekalo. Pojasnjuje, da je potrebno zaupanje in veliko tveganja, da so zbrane dobre informacije o storilcih kaznivih dejanj in o storjenih kaznivih dejanjih. Poleg tega bi knjigo priporočila študentom varstvoslovja in prava, saj bi z njeno pomočjo dobili vpogled, kako poteka tovrstno sodelovanje v praksi in na kakšen način je treba motivirati policijske informatorje, da proizvedejo informacije, ki so nato lahko uporabljene v kazenskem postopku.

Knjiga bralcu omogoča popoln vpogled v miselnost policijskega informatorja, v njegovo delo in življenje. Prikaže, kako pomembno, a hkrati tudi zelo nevarno, je tovrstno delo za uspešno preiskovanje kaznivih dejanj. Meja med zakonitim in nezakonitim delovanjem je izjemno tanka, zato je toliko bolj pomembno, da je policijski informator trdna in inteligentna oseba, ki zna ravnati položaju primerno in ki s svojimi dejanji ne ogrozi naloge ter ne ogroža svojega življenja in življenja drugih sodelujočih.

Saša Kuhar